

OBSAH

Úvodní slovo	9
------------------------	---

Prolog. OBRANA FILOSOFIE.

Její nečasovost. Filosofie a věda jako mytos. Naturalismus mytem. Jeho principy. Příčiny jeho negativního poměru k filosofii. Soumrak naturalismu a filosofická kritika. Nietzsche, pragmatismus, Bergson jako filosofie přechodu. Světová válka. Její kulturní neplodnost a poválečný zmatek. Obrat ve vědě a ve filosofii. Funkce, struktura, řád ústředními pojmy. Svítání nového mytu. Jeho sociální poslání. Principy skladební filosofie. Její nároky. Zkoumání oprávněnosti těchto nároků. Případ Comteův. Omyly pozitivní filosofie. Její správná tušení. Pojem sociálního konsensu. Definitivní vymezení nároků skladebné filosofie 19

KNIHA PRVÁ: ZÁKLADY POZNÁNÍ.

Kapitola I. PŘEDPOKLADY FILOSOFIE.

Předběžná zkoumání o látce a metodě filosofie. Látkou filosofie celek skutečnosti. Vědění o skutečnosti podmínkou, aby mohla býti kladena existence. Nemožnost rozlišení (subjektivního) vědění o skutečnosti od (objektivní) skutečnosti. Prvé úskalí nihilismu. Descartesův pokus záchrany: sebejistota myslícího já. Descartesův omyl. Opětná nemožnost odloučení subjektu a objektu. Námitky proti ní. Nároky absolutismu a třetí úskalí nihilismu jako jejich důsledek. Potřeba srovnávacích kriteria, jímž by bylo toto trojí nebezpečí zažehnáno. Je skýtáno vědáním reflektovaným, t. j. myšlením. Nemožnost kriteria, jímž by byly zkoumány logické funkce a čtvrté úskalí nihilismu. Jeho definitivní zažehnání postulátem vzájemné kontroly bezprostřední a reflektované zkušenosti. Rozvrh dalších zkoumání. Závěry této kapitoly 39

Kapitola II. REÁLNÝ OBJEKT. (Problém reality.)

Vědění o vnější skutečnosti a problém reality. Názor hrubé zkušenosti (naivní realismus). Jeho znaky. Podmíněny předmětnou intencí smyslovou, afektivně znečištěnou. Bezprostřed-

nost smyslového vnímání a jeho evidence. Odmítnutí Schopenhauerovy teorie o intelektuálnosti smyslového vnímání. Důsledek předmětné intence: vněmy směřují bezprostředně ke zdrojům svých popudů. Skladebná intence smyslová a její rozbor. Evidence smyslového vnímání a její dosah. Existence klamů smyslových. Není i víra v objektivní realitu klamem? Noetický idealismus. Bez úspěchu vyvracen novorealismem. Smyslové vnímání jest bezprostřední, nikoliv intelektuální datum. Jeho nespolehlivost není ohrožena existence vnější reality, nýbrž jen adekvátní postřehnutí této reality. Odmítnutí neutrálního monismu. Postulát nerozlišeného jsoucna. Zkoumání poznávací hodnoty smyslové evidence. Drieschův postulát „racionální případnosti“. Větší rozrůzněnost jsoucna. Sekundární kvality reálné? Lidská zkušenost biologickým produktem? Redukce kvalit na kvantity. Její dosah nejvýše metodický, nikoli ontologický. Její neplatnost pro oblast psychické skutečnosti. Naturalismus v psychologii a jeho odmítnutí. Podstata jsoucna také kvalitativní. Biologické motivy pouze sebezáchovné? Sensace estetické vyvracejí toto pojetí. Různý možný poměr intence estetické ke skladebné a předmětné. Všem smyslovým kvalitám přísluší — přesně nezjistitelný — reálný dosah. Rehabilitace hrubé zkušenosti. 46

Kapitola III.—VI. REÁLNÝ SUBJEKT.

Realitou objektu zaručena i realita subjektu. Jednotlivé vrstvy reálného subjektu: 1. („čisté Já“ (= Já). Jest předpokladem, že něco jest (mnou) uvědomováno. Příklad se zrcadlem. Štěpení Já. Mimovědomé Já? Funkce Já. Totalitní její ráz. Zažitek totožnosti a jednoty Já. Zkoumání „duševní substance“. Zažitek totožnosti a jednoty Já podroben kritickému zkoumání. Jeho fiktivnost. Reálná kontinuita psychofysického subjektu a relativní identita jeho skladebných tendencí. — 2. „psychofysické Já“. Hrubá zkušenost nezná rozdíl mezi „tělem“ a „duší“. Dosavadní řešení psychofysického problému. Kausalismus. Rozdílnost duševní a hmotné substance involvuje nemožnost vzájemného jejich působení. Paralelismus. Jeho redukce psychické řady na fyziologickou. Odmítnutí tohoto postupu. Naturalismus zakukleným dualismem. Sourodost jeho „substancí“ záchranou před úskalím kausalismu. Důsledkem této sourodosti substancí nesrozumitelnost vztahu mezi nimi. Neschopnost naturalismu vyložití totalitní intenci Já „mechanickou“ kausalitou. Postulát vztahu funkcionálního. Neschopnost naturalismu vyložití jevy instinktivní. Kritika teorie Thorndikeovy. Instinktivní pochody jsou podmíněny funkcionálně. Stejně organické pochody mimovědomé (tělové). Jevy vnitřní sekrece. Reálný subjekt jednotou psychofysické konstituce.

Odmítnutí genotypových a endokrinních formulí. W. Stern o „psychofysické neutralitě“ reálného subjektu. Obměna této formule: totalitní vztah psychofysický. Význam totalitní existence Já. Problém svobody. Rehabilitace hrubé zkušenosti . 64

IV. 3. „psychologické Já“ (Sebe). Je výrazem pro bezprostřední zkušenost psychicky předmětnou. Nepatrný stupeň této předmětnosti; je krajně nespolehlivá. Schelerův postulát vnitřního smyslu. Klamy vnitřní zkušenosti. Omyl a klam. Obsah jednotlivých obsahů Sebe podmíněn sociálně. Fenomenologické zření jejich domnělé „podstaty“ odmítnuto. „Klamy“ sebepoznání. Metodologické důsledky: nespolehlivost introspekce. — 4. „sociální Já“ (Mě). Kryje se s tím, co mohu nazývat „svým“, zvyšuje tím svou sociální prestiž. Zadrugé s tím, več jsem se věnil jako v něco nadosobního. Za třetí s tím, co mohu nazývat „svým“ dílem“. Nestejná hodnota jednotlivých součástí Mě. Mě formováno sociálními vlivy. Pluralita Mě. — Reálná existence Ty. Není vysouzena analogicky, nýbrž postřehnuta sympateticky. Omezení Schelerovy tese o bezprostředním zření Ty. — Nedostatky a přednosti vnitřní zkušenosti. Jí stává se nám skutečnost teprve srozumitelnou. Doposud nedostatečně prozkoumána. Závěry 84

V. Reálný subjekt svazkem tendencí. Hume. Emotivní ráz těchto tendencí. Skutečnost jako předmětné a telické datum. Zájem, instinkt, reflex. Klasifikace emocí na libé a nelibé. Její bezobsažnost. Východiskem ke klasifikaci tendencí klasifikace individuálních aktů. Behaviorismus a jeho metodická pochybenost. Trojí zájmová větev: ego-, altero-, autocentrická. Ověření úplnosti této klasifikace. Nutnost její obhajoby. Naturalistická redukce všech zájmových větví na prvou. Vemlouvavost tohoto pojetí. Průkaz relativní samostatnosti větve alterocentrické. Odmítnutí eudaimonismu jako důsledek nepřevoditelnosti kvalit. Hlad a rozbor emocí, s ním spojených. Schopenhauerův pesimismus. Freudovo pojetí „libosti“ jako „principu smrti“. Autocentrický ráz také u emocí egocentrických? Prehavost těchto emocí. Výrazové emoce jako doprovod autocentrických činností. Jejich nezávislost na větví egocentrické? 99

VI. Egocentrické činnosti mohou se státi výrazovými. Boj pro boj. Tese o organickém přebytku jako o příčině výrazových činností, její vyvrácení. Groosova teorie hry: hra biologicky prospěšnou přípravou. Odmítnutí této teorie. Autonomnost činností výrazových. Další doklad pro přeměnu sebezáchovných činností ve výrazové: lidský poměr k práci. — Nástin emocí

alterocentrických, jejich relativní trvalost. Zkoumání tese o výrazové podstatě činnosti teoretické. Bergsonovo pojetí „praktického intelektu“ a člověka jako „homo faber“. Praktická služebnost teoretických činností až druhotná? Marxismus, jeho sociologický ekonomismus odmítnut. Essertierova tese o podstatném rozdílu činností technických a teoretických v primitivních společnostech. Funkce teoretické činnosti právě teoretická: Výrazový ráz této činnosti. Teoretická činnost předmětná stejně výrazová. I vněmová činnost (výrazovým) vytvářením. Důsledek pro problém vývoje. Pouze výrazové činnosti vývoje- a kulturotvorné. Psychoanalytická tese o prevalenci sexuálního zájmu modifikovaná: erotická struktura kosmu? 113

Kapitola VII.—XIII. PROCES POZNÁNÍ.

Bezprostředním vnímáním skutečnost jen postřehována., resp. zažívána. Rekapitulace poznatků o bezprostředním vnímání. Představování jako konkrétní reprodukce konkrétních smyslových dat, spojená s reprodukcí konkrétních souvislostí mezi nimi. Pamět. Imaginace. Rozdíl představování a myšlení. Představivé souvislosti asociacemi. Představování jako typická forma teoretické činnosti na primitivních stupních vývojových. Její rozbor. Skladebný ráz představivých činností. — Vztah času a prostoru. Jeho bezprostřednost, konkrétnost, zdánlivá abstraktnost. „Vědecký“ a „psychologický“ prostor. Jejich srovnání. Psychologický prostor konkrétním rámcem pro danou kvalitativní náplň. Vědecký prostor homogenním schematem. Analogický poměr u času. Homogenní čas fyzikální. Pochody ireversibilní. Uznání reality času fyzikou. Psychologický čas kvalitativním datem. Jeho realita zárukou reality změny. Mnohost „časů“. Reálná existence prostoru a času důsledkem bezprostředního jejich zažívání. Absolutní a relativní prostor. Pojem prostoru. Analogický poměr u názoru časového. Jeho skladebnost. Pojem času. Relativita času. Nahraňování reálného (= bezprostředně zažívaného) prostoru i času jejich pojmovým určením hlavní příčinou zmatků v dosavadních diskusích o této věci 130

VIII. Činnost reflexivní a zákony myšlení. Stanovisko logismu: rozdíl mezi výkladovým postupem psychologickým a normativním postupem logickým. Stanovisko psychologismu: nutnost psychologického zkoumání intelektuální činnosti. Naturalistická teorie myšlení odmítnuta. Řád myšlení určován skladebnou intencí intelektuální. Rozbor věty. Pojem smyslu. Reflexivní činnost jako přiřazování významů k jednotlivým psychickým datům, spínaných nadřazenou souvislostí. Posti-

hování smyslu vlastní podstatou intelektuální činnosti. Poměr k postřehování a k představování. Postihnutí smyslu předpokládá vždy vytčení určitého funkcionálního vztahu, který opepíná určité psychické datum. Kategorie vztahu nadřazena kategorií smyslu. Pokračování v rozboru věty. Věta funkcionálním vztahem, spínajícím v jednotu funkcionálně určené útvary jednotlivých slov. Zapadá do funkcionálních vztahů různě nadřazených. Prospektivní ráz intelektuální činnosti. Dedukce primárním pochodem logickým, indukce zastřenou dedukcí. Selektivní, analytická a kumulativní intence jako typické formy skladebné intence intelektuální. — Zákon identity. Jeho bezobsažnost. Je prostým výrazem pro řád našeho myšlení, tedy výrazem pro skladebnou intenci intelektuální. Obrana tohoto pojetí proti logicismu. Intelektuální činnost formální, vízící jednotlivé významy ve funkcionální souvislost. Vytčení možných formálních vztahů intelektuálních úkolem formální logiky. Jejich vyplněním pomyslnými kvantitami jest konstituován ideálně kvantitativní vztah matematický. Jeho identitnost. Záměnou pomyslné kvantity za reálnou vzniká reálný vztah kvantitativní. Myšlená reálná kvantita zůstává iracionální; stane se identitní pleno sensu. Důsledky: Jedno a Vše. Domnělý nihilismus rozumu. Mechanistická fysika. Bergsonův omyl. Intelekt není zatížen hmotností; nerozumí hmotě. Omyl naturalismu v zpředmětnění pojmových vztahů reálně kvantitativních. Kvantitativní vztah vždy vztahem identitním . . 143

IX. Meyersonův „akosmismus“ a jeho mylnost. Jak vykládáme skutečnost. Jednoduchá kvalita iracionální. Formálně kvantitativním vztahům dáváme jako iracionálnější přednost před formálně kvalitativními. Dosah tohoto postupu: realita kvalit zůstává nedotčena. Funkcionální vztah materiální. Může jím býti jenom vztah kvalitativní. Jeho vyšší racionálnost u srovnání se vztahem kvantitativním. Intelekt zatížen kvalitativností. Stoupající racionálnost vztahů biologických, psychologických, sociologických. Kvalitativní změna racionální. — Spiritualismus. Jeho redukce kvantit na kvality neoprávněná. Pojem ideální kvality a dnešní fysika. Reálný dosah skladebné intence intelektuální pouze hypotetický, ovšem v různém odstupu. Problém logické závaznosti. Jest jen formální, materiální závaznost jako důsledek víry (přesvědčenosti). Filosofie jako učení o pravé a nepravé víře . 160

X. Problém smyslu. Zmatek v nazírání na tento problém. Rekapitulace dřívějších poznatků. Rozlišení funkcionálního vztahu a určení. Smysl noetický a reální. Rozbor postiho-
vání smyslu. Vztah predikativní a funkcionální. Význam ne-

gace. Princip identity a kontradikce znovu zkoumány. Funkcionální vztah formálně kvalitativní. Výklad asociace. Významy představivé. Významová soustava fysiognomicko kvalitativní. Rozbor pojmu. Pojem jako přesné určení (nenázorného) významu. Myšlení nenázorným procesem, vytvářejícím novou pomyslnou a odvozenou sféru reality pouze míněné. Plasticita pojmů. Proces abstrakční: zařazování významů v nadřazené souvislosti. Jednoznačnost pojmového určení dána teprve příslušným funkcionálním vztahem. Pojem předmětně určeným významem 172

XI. Významové soustavy předmětné: ideálně kvantitativní, formálně kvantitativní, přírodně kvalitativní, psychicky kvalitativní, kulturně kvalitativní. Významové soustavy telické. Telický smysl: ideální a reálný. Schematický přehled soustav předmětných. Jiné významy pojmu smysl? Smysluprostý, nesmyslný, protismyslný. Poměr soustav hrubé zkušenosti k soustavám předmětným a telickým. Závěry 185

XII. Schopenhauerovo metafysické pojetí intelektu. Jeho rozbor. Intelektuální činnost emotivní. Emotivní doprovod příčinou zažívané evidence psychických dat vůbec. Rozbor víry (přesvědčenosti). Poměr předmětných a afektivních prvků v intelektuální činnosti, nazírán geneticky. Věda poznáním odosobněným. Její autocentrický ráz: věda pro vědu. „Technická kultura“ a prorockví Spenglerovo. Týká se spíše Ameriky. Vliv afektivních prvků na intelektuální činnost v individuálním životě. „Vůle k pravdě“, „vůle ke lži“, „vůle k víře“. Objektivity vědy. Podmíněnost vědy daným sociálním stavem (sociálním konsesem), demonstrována na naturalismu 200

XIII. Durkheimův „sociologismus“, jeho odmítnutí. Význam individua v sociálním dění. Stupnice „nadání“: stupeň receptivní, reprodukční, kombinační, inovační. Kulturní vývoj dílem inteligencí inovačních. Jejich podmínění daným sociálním stavem. Tvoření činností výrazovou. Význam intelektuální činnosti pro sociální dění. Působí diferenciacně, spolu i skladebně. Proti iracionalismu. Apoteosa intelektu. Intelektuální činnost z psychických nejhodnotnější. Stupnice soustav telických. Primát filosofie 216

ZÁVĚRY KNIHY PRVÉ

a) polemické: skladebná filosofie proti naturalismu, biologismu, racionalismu, noetickému idealismu; b) metodické: psychologismus a sociologismus přesně definován. Skladebná filosofie radikálním empirismem, Její kladný poměr k metafysice. Její

zpřístupnost se současnými tendencemi filosofickými; c) věcné:
výklady jednotlivých kapitol shrnuty ve formě teší. — Skla-
debná filosofie kvalitativním realismem, funkcionálním objekti-
vismem, funkcionálním racionalismem. Program zbývajících
knih tohoto díla225

Poznámky241

Rejstřík osob251

